

Srednjeveška književnost

1. Čas: od 476 (razpad rimskega cesarstva) - 1492 (Krištof Kolumb odkril Ameriko)
2. Delimo na tri obdobja: **a.) Zgodnji srednji vek** (od začetkov do 1100)
b.) Visoki srednji vek (1100 – 1300)
c.) Pozni srednji vek (1300 – 1500)
3. Tematika: **a.) Posvetna:** -fevdalna, viteška, meščanska – v latinskem jeziku + ljudski jezik
b.) Cerkevna: v latinskem jeziku
4. Literarne vrste: a.) Lirika (trubadurska, španska romanca, verske, teološka, alegorične)
b.) Epika (viteški roman, junaški ep, proza)
c.) Dramatika (moralitete, mirakli, misterij, pasijoni, komedije)

Obdobje srednjeveške književnosti začnemo navadno z letnico 476, ki v zgodovini označuje leta razpada rimskega imperija, torej konec antičnih civilizacij. Končujemo ga z letom 1492, letom odkritja Amerike, torej prav tako v skladu z zgodovinsko razdelitvijo obdobj.

Najstarejša ohranjena besedila, na katerih temelji današnja podoba srednjeveške književnosti, so bila napisana v 8.st. (npr. edini ohranjeni poganski ep Beowulf iz anglosaškega kulturnega prostora). Vendar so se spremembe pokazale že v 4. in 5. st., ko je antična civilizacija izgubljala svojo moč in je zgodnjekršćanska književnost vse bolj oblikovala miselnost evropskih ljudstev. Srednjeveška se je v različnih evropskih deželah obdržala različno dolgo. V italijanskih pokrajinah se je npr. končala že v 14. st., ko je vzniknila renesansa. Na naših tleh pa so se srednjeveške družbene razmere ohranile celo do sredine 16.st. in tako onemogočile nove ideje.

Srednjeveška književnost je bogata in raznolika, pa naj jo opazujemo glede na jezik in slog, versko-filozofsko podlago ali literarne zvrsti in vrste. Velika sprememba se je v takratnem evropskem prostoru zgodila prav z jezikom.

Velik del besedil, predvsem cerkvenih, vendar tudi posvetnih, je bil napisan v latinščini. Avtorji cerkvenih so bili duhovniki in menihi, glasniki zgodnjega krščanstva. Sem sodijo. Sem sodijo **pesništvo**, **himnika**, osebnoizpovedna **kratka proza** (kakršno je pisal sveti Avguštin) in **cerkvena dramatika**. Njena prvotna oblika so bile liturgične drame v 10.st. To so bili pravzaprav dialoški vložki kot del cerkvenega obredja. Iz te oblike so se v 14.st. razvile duhovne igre, med katerimi so znane in ohranjene štiri vrste: pasijoni, ki so bile igre o Kristusovem trpljenju, misteriji, katerih snov so bile zgodbe iz Svetega pisma, mirakli, ki so prikazovali čudeže in moralitete, ki so vsebovale poučno in moralistično sporočilo. Posebnost srednjeveške književnosti v latinščini je vagantska poezija, katere avtorji so bili potujoči kleriki in dijaki, ki so opustili študij. Njihova lirika je posvetnega značaja s svobodnomiselno in radoživo vsebino.

Vse večji del srednjeveške književnosti pa je nastajal v novih evropskih jezikih (germanskih, romanskih, slovanskih in drugih). Taki so **junaški epi**, ki so nastali v večini ljudskih jezokov. Najstarejši med njimi, ki je ohranjen v celoti, je Boewulf v anglosaškem jeziku. Na ruskih tleh je okoli leta 1200 nastala Pesem o pohodu Igorjevem. V starogermanskem jeziku je ohranjena Pesem o Nibelungih iz začetka 13.st. Najznamenitejši in danes najbolj znani med junaškimi epi so francoski chansons de geste (pesmi o junaških dejanjih) iz obdobja 11. do 13.st. Iz Španije je znana Pesem o Cidu iz 12.st. Na severu so nastajale islandske sage. To so kratka

prozna besedila, ki so bila zapisana že od 12. do 13.st. in so v tem delu takratne Evrope pomenila nekaj podobnega kot drugod junaški epi.

K srednjeveškim literarnim besedilom v novih jezikih sodijo tudi **viteški romani**. Glavne književne osebe v njih so bili vitezi, nosilci viteški vrednot in plemenite, viteške ljubezni. Trubadurska lirika, ki ji rečemo tudi provansalska, saj se je razcvetela v francoski pokrajini Provansi po letu 1100, je bila napisana v provanskem jeziku. Od tod izvira veliko pesniških zvrst: ballata (plesna pesem, dansa), svitanica (ali alba, tj. jutranja pesem ali jutranjica), serena (ali serenada, tudi večerna pesem), kancona, sekstina (najzahtevnejša oblika trubadurske poezije) in pastorela (ali pastoretta, pastirska pesem). V novem jeziku so bile pete tudi španske romance, ljudske pesmi španske dežele. Nastajale so od 13. do 15.st.

Posebno pozornost je v srednjem veku treba nameniti **Danteju Alighieriju**, italijanskemu pesniku in filozofu, ki je prav tako ustvarjal v italijanščini, čeprav je svoje filozofske spise pisal tudi v latinščini. V italijanskem jeziku je napisal najbolj veličastno delo srednjeveške književnosti, versko-alegorični ep Božanska komedija. Z njim je ustvaril slavospev krščanstvu. Monoteistično krščanstvo se je začelo širiti po rimski državi v prvih stoletjih našega štetja. Od 4.st. naprej je že prevladovalo in tako usmerjalo evropsko miselnost ter vplivalo na književnost skoraj celotnega tisočletja.

Vendar pa je prav Dante, ki je bil velik glasnik krščanske vere, hkrati pa tudi srednjeveški človek, s svojo poezijo, imenovano sladki novi slog, že oblikoval novo miselnost in civiljsko občutje, ki nakazujeta naslednje veliko književno obdobje, renesanso.

Dante Alighieri,

Božanska komedija

-Ime: Božanska (Boccaccio da vzdevek v znak njene pomembnosti)

Komedija: v srednjem veku pesnitev, ki se začneja z nesrečami ali strahotami, konča pa srečno

-Versko – alegorični ep

-Alegorija: ponazarjanje kake ideje ali pojma s pomočjo konkretnih podob, likov:

- pesnik: alegorija za človeško dušo
- Vergil: alegorija razuma (pekli, vice)
- Beatrice: božja milost (nebesa)

-V 1. osebi spesnena pripoved o pesnikovem namišljenem potovanju skozi onstranstvo = potovanje do samega sebe → očiščenje človeške duše → pot iz teme v svetlobo

-Začetek potovanja na veliki petek (aprila 1300); pot naj bi trajala pet do deset dni

Zgradba: a.) Kitica: tercina

b.) Verz: laški enajsterec → U-|U-|U-|U-|U

U → nepoudarjen, - poudarjen

c.) rima: verižna

č.) 3x33 spevov + uvodni spev = 100 spevov

          | | |
Pekel   Vice   Nebesa

|
9 krogov

Pojavljajo se motivi: -maščevanja
-sovraštva
-nasprotje (surovost – nežnost)
-politične razprtije

Vsebina:

-številske konkretne zgodbe

Dantejevo konkretno doživetje srednjeveške družbe:

-spopadi med plemstvom in meščanstvom

-spopadi med cerkveno in posvetno oblastjo – spev o grofu Ugolinu

Alighieri: zbirka novo življenje: pesmi posvečene Beatrice

-Prispodobе za živali: -leopard: sla
-lev: napuh, ošabnost, krutost
-volkulja: lakomnost, pogoltnost

-Mi smo prebrali uvodni spev, 33. spev pekla in 33. spev nebes.

1. a.) prispodobе živali

b.) kakšna je po vašem mnenju vloga teh zveri v besedilu?

-glej zgoraj

-zverine mu preprečijo, da bi prišel do konca svoje poti

2. Danteju pride naproti neznanec. V odlomku poiščite verz »slab se zdi, ker molči že od davnine«. Kako si razlagate te Dantejeve besede o prišleku?

-najbrž mu ta človek nikoli ni namenil besed – je skrivnosten

4. Berilo stran 165

-V devetem krogu je tudi grof Ugolino, fevdalni gospod iz Pise, spreten politik, ki ga je nadškof Ruggieri dal zapreti v stolp z dvema sinovoma in vnukoma, kjer so vsi umrli od lakote. Ugolin škofu očita predvsem ravnanje z otroki, ki so bili nedolžni. Ugolino je pomemben fevdalec iz znamenite pisanske rodbine in je v mestu nekaj časa celo vladal. Ko pa je izgubil svojo moč, so ga njegovi tekmeci, predvsem nadškof Ruggieri, dali kot izdajalca skupaj s sinovoma in vnukoma dali zapreti v stolp. Dante postavi Ugolina v pekel kot izdajalca domovine, nadškofa pa kot političnega izdajalca. Grof Ugolino, ki je umrl zaradi lakote, maščevalno gleda na lobanjo nadškofu roggieriju. Dante se s to kaznijo ne strinja, kar izrazi v zadnji kitici.

5. Dante se v tretjem odlomku približuje nebeški svetlobi. Kaj zanj ta luč pomeni oziroma s čim jo izenači? Kaj ob tem občuti

-ta luč pomeni življenje. Izenači jo z ljubeznijo. Ob tem je ves prevzet.

Francois Villon,

Veliki testament,

Sklepna balada, Balada o obešencih

1. Sklepna balada je zadnje besedilo o Velikem testamentu in ga je torej možno razumeti kot Villonovo dokončno slovo od sveta. Ali je lirski subjekt v tem trenutku resen in je njegovo doživljanje tragično? Kakšno razmerje do življenja se kaže v sklepni baladi?

-Ne, njegovo doživljanje tega dogodka ni tragično, posmehuje se svojemu življenju, govori o svojih napakah na smešen način.....

2. Mnenje, ki ste si ga oblikovali ob zgornji nalogi, utemeljite z jezikovnimi posebnostmi v besedilu.

-Jezik je razgiban, poln zaznamovanih besed, prenesenih pomenov.....

3. Primerjajte sklepno balado in Balado o obešencih. Opredelite razmerje do življenja tudi v Baladi o obešencih. Ali se stališče do temeljnih življenjskih vprašanj v njej kaj spremeni? Utemeljite.

-V Baladi o obešencih življenje jemlje resneje

4. Zadnja kitica vsake balade, tudi obeh Villonovih, je nosilka posebnega pomena. Imenujemo jo posvetilo, tudi poslanica. Oblikujte enostavno sporočilo obeh balad, kot ga razberete iz njunih zadnjih kitic.

-Sklepna balada: fant o katerem piše je zavozil življenje in se iz njega norčeval, tudi ko je zapuščal svet

-Balada o obešencih: Boga prosi, naj nam pomaga

5. Primerjajte ob Villonovi besedili po njuni zunanji obliki in določite značilnosti stalne pesemske oblike, ki jo imenujemo balada. Svoje ugotovitve primerjajte s podatki o mali in veliki baladi

-Sklepna balada: mala balada – 4 kitice, 3 imajo 8vrstic, 1 ima 4

-Balada o obešencih: velika balada – 4 kitice, 3 imajo 10 vrstic, 1 ima 5

Srednji vek na slovenskem

Pismenstvo: Obdobje od 9. do srede 18. stoletja, v katerem so nastali prvi zapisi v slovenskem jeziku za potrebe Cerkve: Brižinski spomeniki, Stiški, Rateški, Starogorski rokopis

Ljudsko slovstvo: sledovi starih običajev, obredov – ustno izročilo

Na Slovenskem se začenja obdobje srednjega veka s prvimi znanimi in ohranjenimi zapisi v stari slovenščini. To so znameniti trije Brižinski spomeniki, od katerih je bil najstarejši napisan leta 972, druga dva pa najpozneje do leta 1039. Po tem obdobju je pisna ustvarjalnost na naših tleh omejena na posamezna osnovna besedila za cerkveno rabo. Zapisovali so jih v samostanih (npr. v Stični, Kostanjevici na Dolenjskem in drugod), ki so bili po letu 1000 pomembna cerkvena in kulturna središča, hkrati pa edina središča pismenosti na naših tleh. Pomenila so stik z zahodno civilizacijo in so širila krščanstvo

Drugi pomemben ohranjen spomenik srednjeveškega pismenstva v slovenskem jeziku je Celovski rokopis, ki ga hranijo v Deželnem muzeju v Celovcu. Imenujemo ga tudi Rateški

rokopis, ker je nastal na območju Rateč, in sicer v drugi polovici 14. stoletja. Obsega tri molitve (očenaš, vero in zdravamarijo).

Šele v polovici 15. stoletja je bila v slovenskem jeziku napisana tudi prva pesem. Gre za kitici velikonočne pesmi, ki je sicer del Stiškega rokopisa.

Poleg teh besedil so ohranjeni še nekateri drugi posamezni zapisi. Starogorski rokopis (iz druge polovice 15. stoletja) prav tako vsebuje osnovne cerkvene molitvene obrazce in je glede na to podoben Celovškemu rokopisu. Hranijo ga v Čedadu (v kapiteljskem arhivu). Černjejski rokopis, ki ga imenujemo tudi beneškoslovenski je bil zapisan leta 1497. Posebnost je zato, ker ne vsebuje cerkvenih besedil, ampak seznam darov Marijine bratovščine. Tudi ta je shranjen v Čedadu (v narodnem arheološkem muzeju). Zanimiv je Škofjeloški rokopis, zapisan leta 1466, v katerem so našeta slovenska imena za mesece. Ta rokopis je shranjen na Dunaju.

Narava srednjeveških rokopisov na Slovenskem je bila torej predvsem cerkvena. Izvirala je iz potrebe po širjenju krščanstva v naših deželah. Zaradi politične nesamostojnosti in podrejenosti nismo imeli ustanove, ki bi omogočila nastanek narodne kulture in podprla njeno širjenje. Lastno ustvarjalnost je ovirala tudi splošna raba latinskega jezika, ki je prevladoval med duhovščino in plemstvom. Meščanstvo se je oprijelo tujih jezikov (nemščine in italijanščine) ter se tako oddaljilo od najnižje socialne plasti, kmetov, ki so edini ohranjali slovenski jezik. Njihovo pokristjanjevanje pa je bilo možno le prek molitvenih obrazcev v maternem jeziku.

Poseben tok pokristjanjevanja med Slovenci pomeni delo duhovnikov Cirila in Metoda, bratov, ki sta leta 863 prišla iz Soluna. Pomembno je bilo predvsem za Slovence, ki so bili naseljeni okoli Blatnega jezera in jim je vladal panonski knez. Tudi Ciril in Metod sta širila krščanstvo s knjig v domačem jeziku. Ustvarila sta t.i. staro cerkveno slovanščino, knjižni jezik, ki je bil zapisan v glagolici. Med Slovence na zahodu nista prodrli, saj so zgodovinske razmere njuno delovanje med Slovani pretrgale.

Ob taki dejavnosti je ves čas živelo ljudsko slovstvo, viteška kultura pa se je dotaknila naših krajev le delno. Ohranjene viteške pesmi so v tujem jeziku, predvsem nemškem, avtorji pa so vendarle plemiči iz naših krajev. To dokazuje vključevanje slovenskih dežel v velike evropske miselne tokove.

Obdobje srednjega veka se na Slovenskem konča z natisom prve knjige v slovenščini, torej leta 1550, ko se pri nas začne obdobje protestantizma in reformacije.

Brižinski spomeniki

-nastali naj bi od 972 do najkasneje 1039

-sestavljani so iz treh besedil:

- 1.)obrazec za splošno spoved
- 2.)pridiga o grehu in pokori
- 3.)obrazec za splošno spoved

Homilija je preprosta pridiga na podlagi odlomka iz Svetega pisma, sodi med polliterarna besedila

- pisava: karolinška minuskula
- jezik: stara slovenščina
- Brižinski spomeniki niso izvorni, ampak so prepisi starejših predlog
- zapisovalca: 2 župnika

Posebni glasovi staroslovenščine

1. Rokopisna besedila, najdena v Freisingu, danes imenujemo »spomeniki«. Kaj pomeni beseda spomenik in kako povezujete njen pomen s poimenovanjem tega najstarejšega besedila v staroslovenščini?

-Ker beseda spomenik pač pomeni neko stvar, ki se jo spominjamo in ima trajen pomen. Tudi Brižinski spomeniki so za slovenščino zelo pomembni in trajni

2. V drugem Brižinskem spomeniku je večkrat imenovan hudič, vendar pogosto z drugim, sinonimnim izrazom. Iz besedila izpišite vsa poimenovanja za hudiča. Kaj je zapisovalec tako dosegel? Ali je v besedilu še katera skupina sinonimov?

- hudič: -neprijazni, satan, zlodej stari
- zapisovalec je s tem dosegel razgibanost dela in zanimanje
- prav tako je sinonim tudi za Boga (stol božji, Oče Gospod...)

3. Besedne figure:

- okrasni pridevek: božjimi očmi
- metafora
- metonimija ali preimenovanje: stol božji

Stavčne figure:

- inverzija: če bi ded naš ne grešil,...
- antiteza ali nasprotje: neprijaznega zasovražil, Boga pa vzljubil
- stopnjevanje: ...bi mu na veke bilo živeti, , starosti ne prejeti, nikoli skrbi imeti, ne solznega telesa, temveč na veke bi mu bilo živeti
- nagovor: in vendar, bratje
- mnogovezje: bolečine in skrbi prišle, in bolezni

Parafraza: miselno ponavljanje
